

HUQUQBUZARLIKLAR PROFILAKTIKASI JINOYATCHILIKKA QARSHI KURASHISH VA OLDINI OLISHNING RIVOJLANTIRISHNING USTUVOR YO'NALISHLARI

Axunov Diyorbek Urunboy o'g'li

O'zbekiston Respublikasi Ichki ishlar Vazirligi

Akademiyasi 3-o'quv kursi 316-guruh kursanti

e-mail: diyorbekaxunov20042607@gmail.com

G'aniyev Farrux Taxirjanovich

O'zbekiston Respublikasi IIV Akademiyasi Huquqbuzarliklar
profilaktikasi faoliyati kafedrasida katta o'qituvchisi Toshkent,
100197, O'zbekiston

e-mail: fargan77@bk.ru, orcid.org/0009-0005-2423-050X

<https://doi.org/10.5281/zenodo.14607982>

ARTICLE INFO

Received: 2nd January 2025

Accepted: 4th January 2025

Published: 7th January 2025

KEYWORDS

profilaktika, ijtimoiy-huquqiy,
kriminogen ob'ektlar

ABSTRACT

Hozirgi kunda qonun ustuvorligini ta'minlash, jinoyatchilikning oldini olish va kamaytirishni nazarda tutuvchi huquqni muhofaza qilish organlarining ahamiyati ortib bormoqda. Jinoyatchilikning kuchayib borayotgan tendentsiyalarini hisobga olgan holda, davlatning asosiy vazifalaridan biri jinoyatchilikning oldini olish va oldini olish hisoblanadi. So'nggi paytlarda ushbu muhim sohada davlat sa'y-harakatlarini jamlash choralari ko'rildi. O'zbekiston Respublikasining Jinoyat, Jinoyat-protsessual va Jinoyat-ijroiya kodekslari jinoyatchilikka qarshi kurashni huquqiy ta'minlashda alohida o'rin egallashga chaqirilgan

KIRISH

Jinoyatchilikka qarshi kurash quyidagi uchta quyi tizimning birligini ifodalovchi murakkab tizimli faoliyatdir: kurashni umumiy tashkil etish; jinoyatlarning oldini olish va huquqni muhofaza qilish. Bu "qonun ustuvorligini va u bilan himoyalangan manfaatlar, qadriyatlar va xulq-atvor normalarini ta'minlash maqsadida jamiyat va jinoyatchilik o'rtasidagi faol to'qnashuvni ifodalaydi, bu jamiyatning jinoyatning o'ziga, uning sabablari va shartlariga qarshi maqsadli tajovuzkor faoliyatidir"¹.

"Kurash" biror narsani to'liq yo'q qilishni, yo'q qilishni anglatadi. Jinoyatni butunlay yo'q qilish mumkinmi? Ingliz tarixchisi va faylasufi Genri Bakl shunday yozgan edi: "Jamiyat jinoyat tayyorlaydi, jinoyatchi uni qiladi". Professor I.I. Karpets ta'kidlaydi: "Jinoyat har qanday jamiyatga xosdir". Shunga ko'ra, savol tug'iladi: jinoyatchilikni butunlay yo'q qilish mumkinmi? Kriminologlar bu savolga shunday javob berishadi: insoniyat o'zining uzoq tarixi davomida jinoyatlar va jinoyatlarsiz o'zini eslay olmaydi. Shunga ko'ra, jinoyatchilik ustidan mutlaq

¹ Latipov V.V. Zamonaviy jinoyatchilik tendentsiyalari va O'zbekistonda unga qarshi kurash. Davlat va huquq. - 2022. - 1-son.

g'alabaga erishib bo'lmaydi, lekin jinoyatchilikka qarshi kurash jinoyatchilikning o'sishini jilovlash va uning kengayishiga yo'l qo'ymaslik imkonini beradi².

Jinoyatga qarshi kurashning eng insonparvar vositasi bu profilaktikadir, chunki u jazoni emas, balki oldini oladi. "Profilaktika" atamasi bilan bir qatorda "oldini olish" atamasi ham qo'llaniladi. Kriminologik adabiyotda ba'zi mualliflar ularni mustaqil deb hisoblaydilar, ularga turli xil ma'nolar qo'shadilar. Aksariyat mualliflar bu atamalarni ekvivalent va shuning uchun bir-birini almashtirish mumkin deb hisoblashadi, chunki "oldini olish" atamasining o'zi tom ma'noda biror narsani oldini oladigan yoki himoya qiladigan chora-tadbirlar majmuini anglatadi.³

V. N. Qodirov va V. E. Erkinovlarning fikriga ko'ra, huquqbuzarliklarning oldini olish - bu ushbu faoliyat jarayonida va uning natijalarida birlashtirilgan o'zaro bog'liq elementlar tizimi,

a) huquqbuzarliklarning oldini olishga ijtimoiy-huquqiy tartibga solish va halollik bilan boshqarishning alohida sohasi sifatida yondashish,

b) jamiyatning barcha sohalarini profilaktika faoliyati bilan qamrab olish,

c) kriminogen jarayonlar va ob'ektiv xarakterdagi hodisalarga shaxslar va jinoyatchilarga ta'sir qilish. jinoiy motivlar va xulq-atvor stereotiplarining paydo bo'lishiga ushbu ta'sirni bostirish, zararsizlantirish va susaytirish uchun ularning ta'siri ostida shakllangan vaziyatlar,

e) kriminogen jarayonlar va hodisalarga cheklovchi va bostiruvchi ta'sirlarning kombinatsiyasi,

f) profilaktikaga ixtisoslashgan tashkiliy tuzilmalarni maqsadli rivojlantirish.⁴

Huquqbuzarliklar profilaktikasi - davlat organlari, mansabdor shaxslar, fuqarolar va jamoat birlashmalari tomonidan jinoiy ob'ektlarga ularni cheklash, yo'q qilish yoki zararsizlantirish maqsadida ta'sir qilish bo'yicha ko'p bosqichli chora-tadbirlar tizimi. Kriminogen ob'ektlar deganda salbiy ijtimoiy jarayonlar, ularning o'zaro aloqalari va hodisalari tushuniladi, ularning o'zaro ta'siri jinoyatni keltirib chiqaradi va belgilaydi.

Berdiyev V.N. "Huquqbuzarlikning oldini olish" davlat va jamiyatning jinoyatchilikka qarshi qaratilgan, uni yuzaga keltiruvchi sabablarni bartaraf etish yoki zararsizlantirish orqali uni ijtimoiy toqat qilinadigan darajada saqlashga qaratilgan faoliyati" deb yozadi.

Kuznetsova N.F. huquqbuzarliklarning oldini olishning quyidagi ta'rifini beradi. Huquqbuzarliklarning oldini olish - bu quyidagilarga qaratilgan chora-tadbirlar va ularni amalga oshiruvchi sub'ektlarning ko'p bosqichli tizimi:

a) jinoyatning sabablarini, uning alohida turlarini, shuningdek ularga yordam beradigan shart-sharoitlarni aniqlash va bartaraf etish yoki zaiflashtirish va zararsizlantirish;

b) aniqlash va bartaraf etish. muayyan hududlarda yoki muayyan muhitda jinoyat sodir etishga bevosita turtki bo'lgan yoki qo'zg'atadigan holatlar,

c) aholi tarkibida jinoyat xavfi kuchaygan guruhlarni aniqlash va bu xavfni kamaytirish,

d) xatti-harakatlari jinoyat sodir etishning real imkoniyatini ko'rsatadigan shaxslarni aniqlash.

Biz yuqorida sanab o'tilgan ta'riflarning har biri bilan rozimiz, ammo bizning fikrimizcha, yuqoridagi ro'yxatdan profilaktika tushunchasi Kuznetsova N.F. Huquqbuzarliklarning oldini olish jamiyatimizning butun taraqqiyoti, uning iqtisodiyoti, mafkurasi, madaniyati, odamlar o'rtasidagi turli ijtimoiy munosabatlar bilan ta'minlanadi.

Huquqbuzarliklarning oldini olish jarayonining muhim tarkibiy qismi bu shaxsni shakllantirish sohasida, uning faoliyati motivlarida, shuningdek jinoyat sodir etilishiga sabab bo'lishi mumkin bo'lgan yoki osonlashtiradigan holatlar sohasida to'g'ridan-to'g'ri kriminologik omillarni bartaraf etish va antikriminogen sharoitlarni ta'minlash bo'yicha ixtisoslashtirilgan faoliyatdir. Yuqoridagi ta'riflarga muvofiq profilaktika belgilaridan biri tizimlilikdir.

² Avezov G.A. Kriminologiya. Darslik 2-nashr, qayta ishlangan. va qo'shimcha - M., 2021. 500 b.

³ Burlakov V.N. Kriminologiya darsligi - Peterburg nashriyoti, 2023. 304 b.

⁴ Burxonov E. So'zda fikr - M., 2023. 589 b.

Mamlakatimizda huquqbuzarliklar profilaktikasining tizimliliigi profilaktika faoliyatining turli darajalari – umumiy ijtimoiy, maxsus va individual birlashmasidan dalolat beradi.

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODOLOGIYA

Profilaktik chora-tadbirlarning tasnifi profilaktikaning murakkab ko'p tomonlama tizimini tartibga solish va profilaktika faoliyatining turli sub'ektlarining roli va vakolatlarini aniq belgilash imkonini beradi. Profilaktik tadbirlarni rejalashtirish va tashkil etish vazifalariga eng mos keladigan tasnif quyidagi asoslarga asoslangan ko'rinadi: profilaktika tadbirlarining ko'lamli, mexanizmi, hajmi, profilaktika tadbirlarining mazmuni, ularni amalga oshirish predmeti bo'yicha. Profilaktik tadbirlar ko'lamiga ko'ra, chora-tadbirlarning uch guruhi ajratiladi - umumiy, maxsus va individual. Umumiy profilaktika jamiyatimizni rivojlantirish va har tomonlama takomillashtirishning butun jarayoni tomonidan izchil amalga oshiriladi. U ijtimoiy faoliyatning eng keng ko'lamli, uzoq muddatli va samarali turlarini, eng yirik ijtimoiy tadbirlarni qamrab oladi. Bu hozirgi bosqichda jamiyatimizdagi deyarli barcha ijtimoiy-iqtisodiy o'zgarishlarni o'z ichiga oladi.

Huquqbuzarliklarning umumiy profilaktikasi tabiatan tabaqalashtirilgan bo'lib, butun aholi yoki uning guruhlariga ta'sir qiladigan, umumiy iqtisodiy, ijtimoiy va boshqa mezonlar bo'yicha aniqlangan, jinoyat sodir etish ehtimolini keltirib chiqaradigan jinoyatni aniqlash va sabab bo'lish jarayonlarini bartaraf etishga qaratilgan chora-tadbirlar tizimini ifodalaydi

Ushbu qonunning joriy etilishi jinoyatchilikning oldini olishga xizmat qilganiga shubha bo'lishi mumkinmi? Shunday qilib, voyaga yetmaganlar o'rtasida ko'rsatkichlar bo'yicha ular tomonidan sodir etilgan jinoyatlarning o'sishi kamaydi. Shunga ko'ra, ushbu qonunning kattalar tomonidan sodir etilgan jinoyatlar soniga ta'siri. Jinoyatlarning ayrim guruhlar va salbiy xulq-atvori bilan tavsiflangan shaxslar guruhlar doirasida maxsus chora-tadbirlar amalga oshiriladi. Huquqbuzarliklarning maxsus profilaktikasida kriminologik tadqiqotlar asosida yuqori kriminogen va yuqori qurbonlikka ega bo'lgan ijtimoiy guruhlar, faoliyat sohalari va obyektlari aniqlanadi.

Huquqbuzarliklarning maxsus profilaktikasi jinoyatchilikka qarshi kurashish uchun maxsus ishlab chiqilgan va maqsadli chora-tadbirlar majmuini o'z ichiga oladi. Uning asosiy belgilari:

- a) jinoyatchilik, uning alohida turlari va alohida jinoyatlarning oldini olishga qaratilgan maxsus ko'rilayotgan chora-tadbirlarning yo'naltirilganligi, ya'ni. maqsadlar ko'lamli, ularning ahamiyatiga qaramay, umumiy ijtimoiy profilaktikani amalga oshiradigan chora-tadbirlardan sezilarli darajada kamroq;
- b) maxsus profilaktika vositalarining arsenali umumiy ma'muriy va umumiy ta'lim choralari va ta'sir qilish uchun maxsus ishlab chiqilgan ijtimoiy-huquqiy chora-tadbirlarning o'zaro ta'siri bilan tavsiflanadi. jinoyat, uning alohida turlari yoki muayyan jinoyatlarning oldini olish,
- v) jinoyatning alohida profilaktikasi sub'ektlari jinoyatchilikka qarshi kurash asosiy (asosiy vazifalaridan biri) bo'lgan tashkiliy tuzilmalardir.

MUHOKAMA VA NATIJALAR

Huquqbuzarliklarning umumiy ijtimoiy va maxsus profilaktikasi bir-biri bilan chambarchas bog'liq bo'lib, bir-birini mustahkamlovchi faoliyatni ifodalaydi. Shu bilan birga, maxsus chora-tadbirlarni ishlab chiquvchi organlar mamlakat yoki mintaqadagi ijtimoiy va jinoiy vaziyatni tahlil qilish asosida umumiy ijtimoiy darajadagi chora-tadbirlarni yaxshilash bo'yicha takliflar kiritadi, chunki ular maxsus profilaktika uchun asos bo'lib xizmat qiladi. xususan, jinoyatning maxsus profilaktikasi sub'ektlari tomonidan qo'shimcha maqsadli ko'rsatkichlar va muayyan umumiy ijtimoiy hodisalarni ochadigan resurs imkoniyatlaridan foydalanish orqali. Huquqbuzarlikning yakka tartibdagi profilaktikasi – davlat va nodavlat organlari, tashkilotlar va ularning vakillarining qonun hujjatlariga muvofiq tuzilgan, xolisona belgilangan ma'lumotlarga ko'ra jinoyat sodir etilishi kutilishi mumkin bo'lgan shaxslarni aniqlash va ularga ijobiy tuzatish ta'sir ko'rsatish bo'yicha faoliyati. ular va ularni o'rab turgan ijtimoiy

mikro muhit. U shaxslarga nisbatan umumiy ijtimoiy va maxsus kriminologik choralarning spetsifikatsiyasini ifodalaydi.

Shaxsiy ogohlantirish quyidagilarga qaratilgan chora-tadbirlar majmuini o'z ichiga oladi:

1. G'ayriijtimoiy yo'nalish va noqonuniy xatti-harakatlarning shakllanishiga olib kelishi mumkin bo'lgan aniq shaxsga salbiy ta'sir ko'rsatadigan omillarni bartaraf etish;
2. Jamiyat tomonidan ma'qullanmagan xulq-atvor, qarashlar, manfaatlar, intilish va mayllarni o'zgartirish, shu orqali shaxsni jinoyat sodir etishining oldini olish;
3. Tayyorlanayotgan jinoyatlarning oldini olish va ularni sodir etishga suiqasdlarning oldini olish bo'yicha shoshilinch choralarni qo'llash

Individual huquqbuzarlikning oldini olish:

a) qonunga xilof harakatlar sodir etmagan, lekin noqulay sharoitlarda bo'lgan va ularning ta'siri ostida bunday harakatlarni sodir etishi mumkin bo'lgan shaxslarga nisbatan amalga oshiriladi;

b) g'ayriijtimoiy turmush tarzini olib borish, jinoyat sodir etish motivi va niyatini shakllantirish, muayyan jinoyatga tayyorgarlik ko'rish bilan tavsiflangan jinoiy huquqbuzarliklar sodir etish; v) jinoyatni boshlagan, lekin oxiriga yetkazmagan;

d) jinoyat sodir etgan bo'lsa va takrorlanishi mumkin. Keling, individual profilaktika ishlariga misol keltiraylik. N.Y. Smirnova (26 yosh), 12 yoshli qizi bor.

Texnik chora-tadbirlarga jinoyat sodir etishni qiyinlashtiradigan turli vositalar va asboblarni kiradi. Huquqiy huquqbuzarliklarning oldini olish bo'yicha chora-tadbirlar quyidagilardan iborat:

1. qonunchilikning jinoiy, ma'muriy, mehnat va boshqa sohalarini takomillashtirish;
2. qonuniy taqiqlar va cheklovlar mavjudligi;
3. profilaktika sub'ektlari faoliyatini huquqiy tartibga solish;
4. shaxsiy e'tiqodiga ko'ra huquqiy normalarga rioya qilish darajasiga yetishi kerak bo'lgan huquqiy ongini tarbiyalash;
5. shaxsning profilaktika faoliyatini rivojlantirish: har bir fuqaro nafaqat o'zi jinoyat qilmasligi, balki boshqalarning ham jinoyat sodir etishiga yo'l qo'ymasligi kerak.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Avezov G.A. Kriminologiya. Darslik 2-nashr, qayta ishlangan. va qo'shimcha - M., 2021. 500 b.
2. Burxonov E. So'zda fikr - M., 2023. 589 b.
3. Berdiyev V.N. Kriminologiya darsligi - Peterburg nashriyoti, 2023. 304 b.
4. Golodnyuk M.N., Zubkova V.I. Jinoyatning oldini olish. - M., 1990. 112 b.
5. Dolgova A.I. Kriminologiya. - M., 2022. 384 b.
6. Qodirov V.V., Erkinov V.E. Kriminologiya. - M.: Yurist, 2021. 512
7. Kuznetsova N.F., Luneev V.V. Kriminologiya. 2-nashr, qayta ko'rib chiqilgan. va qo'shimcha - M.: 2022. 640 b.
8. Latipov V.V. Zamonaviy jinoyatchilik tendentsiyalari va O'zbekistonda unga qarshi kurash. Davlat va huquq. - 2022. - 1-son.
9. Huquqbuzarliklarning oldini olishning nazariy asoslari / Rep. muharriri Zvirbul V.K. va boshqalar - M., 2017. 255 b.
10. G'aniev F. T. TURKIYA RESPUBLIKASI: TABIIYATI, MADANIYATI VA AN'ANALARI //Results of National Scientific Research International Journal. – 2024. – T. 3. – №. 3. – C. 101-116.
11. G'aniev F. T. O 'ZBEKISTONDA INSON HUQUQLARINI HIMOYA QILISH MILLIY PREVENTIV MEKANIZMI //Results of National Scientific Research International Journal. – 2024. – T. 3. – №. 3. – C. 84-90.
12. Ganiyev F., Ganiyeva G. O 'G 'IRLIK HAQIDA TUSHUNCHA, O 'G 'IRLIKNING PSIXOLOGIK GENEZISI VA MEKANIZMLARI //Евразийский журнал права, финансов и прикладных наук. – 2023. – T. 3. – №. 4. – C. 43-47.

13. Ganiyev F., O'zoqboyev S. VOYAGA YETMAGANLAR TOMONIDAN SODIR QILINADIGAN JINOYAT ISHLARINI YURITISH //Евразийский журнал технологий и инноваций. – 2023. – Т. 1. – №. 12 Part 2. – С. 131-134.
14. Ganiyev F., O'zoqboyev S. VOYAGA YETMAGANLAR TOMONIDAN SODIR QILINADIGAN JINOYAT ISHLARINI YURITISH //Евразийский журнал технологий и инноваций. – 2023. – Т. 1. – №. 12 Part 2. – С. 131-134.
15. Ганиев Ф. Ўғирлик жиноятларининг профилактикаси тушунчаси ва турларига оид айрим мулоҳазалар //Евразийский журнал права, финансов и прикладных наук. – 2023. – Т. 3. – №. 4. – С. 37-42.
16. Ганиев Ф. Т. ЎғРИЛИК ЖИНОЯТИНИНГ ЖИНОЯТ-ҲУҚУҚИЙ ЖИҲАТЛАРИ ВА ОЛДИНИ ОЛИШГА ДОИР ФИКР-МУЛОҲАЗАЛАР //Results of National Scientific Research International Journal. – 2023. – Т. 2. – №. 12. – С. 301-313.
17. Ганиев Ф. ПРОФИЛАКТИКА ИНСПЕКТОРЛАРИ ТОМОНИДАН ЎғРИЛИКЛАРНИНГ ОЛДИНИ ОЛИШ ФАОЛИЯТИНИ ТАШКИЛ ЭТИШ ЙўНАЛИШЛАРИ //Евразийский журнал права, финансов и прикладных наук. – 2022. – Т. 2. – №. 12. – С. 159-162.
18. Ганиев Ф. “ОБОД ВА ХАВФСИЗ МАҲАЛЛА” ТАМОЙИЛИГА АСОСЛАНГАН ТИЗИМНИ ЖОРИЙ ЭТИШДА ФУҚОРОЛАР ЙИҒИНЛАРИНИ ФАОЛИЯТИНИ ТИЗИМЛИ ЙўЛГА ҚўЙИШ //Евразийский журнал права, финансов и прикладных наук. – 2023. – Т. 3. – №. 3. – С. 96-98.
19. Ганиев Ф. АХБОРОТ ХАВФСИЗЛИГИ ҲАМДА МУҲОFAЗАСИ ТАЪМИНЛАНГАНИГА ҚАРАМАСДАН СОДИР ЭТИЛАДИГАН ЖИНОЯТЛАР //Евразийский журнал права, финансов и прикладных наук. – 2023. – Т. 3. – №. 1. – С. 129-138.
20. Qushboqov S. X., Usipbekov N. J. Yurtimizda mahkumlarni ozodlikka tayyorlashda amalga oshirilgan islohotlar va ulardan kutilayotgan natijalar //Models and methods in modern science. – 2023. – Т. 2. – №. 12. – С. 179-182.
21. Qushboqov, S., & Tilabov, S. (2023). Kiber jinoyatlardan saqlanishda umumiy profilaktikani o'rni. *Theoretical aspects in the formation of pedagogical sciences*, 2(18), 67-69.
22. Қушбоқов, Ш. (2023). Юртимизда тадбиркорликни жазони ижро этиш тизимидаги истиқболи. *Models and methods in modern science*, 2(5), 114-117.
23. Охунов, З., & Қушбоқов Ш, Т. Т. С. Э. (2022). Ҳуқуқбузарликларни олдини олишга оид айрим мулоҳазалар. *Eurasian Journal of Law, Finance and Applied Sciences*, 2(11), 34-39.
24. Qushboqov S., Isroilov D. Profilaktika inspektorining huquqbuzarliklar profilaktikasida adliya organlari bilan hamkorligining tashkiliy asoslari //Development of pedagogical technologies in modern sciences. – 2024. – Т. 3. – №. 9. – С. 16-24.
25. Qushboqov S., Isroilov D. Profilaktika inspektorining huquqbuzarliklar profilaktikasida adliya organlari bilan hamkorligi tushunchasi //Академические исследования в современной науке. – 2024. – Т. 3. – №. 23. – С. 96-103.
26. Qodirjonovich J. Z., O'G'Li Q. S. X. Bir guruh shaxslar tomonidan axborot texnologiyalardan foydalanib sodir etilgan firibgarlik va o'g'rilik jinoyatlarining sodir etish usullari va ularni tergov qilishga oid ayrim mulohazalar //Eurasian Journal of Law, Finance and Applied Sciences. – 2024. – Т. 4. – №. 5. – С. 137-144.
27. Киличев Х.М. Вояга етмаган болаларнинг исмга бўлган ҳуқуқларини ҳимоя қилиш масалалари //Общественные науки в современном мире: теоретические и практические исследования. – 2023. – Т. 2. – №. Maxsus son. – С. 63-67.
28. Маматович Қ.Х. Фуқаролар йиғинлари уни қайта ташкил этишга оид мулоҳазалар //Barqarorlik va yetakchi tadqiqotlar onlayn ilmiy jurnali. – 2022. – С. 764-769.
29. Миршарапов А.Г. Мини-футбол как вид спорта и средства физического воспитания //Conferencea. – 2024. – С. 18-21.
30. Миршарапов А.Г. Jismoniy tayyorgarlik mashg'ulotlarida chigalyozdi mashqlarining zarurati //Conferencea. – 2024. – С. 159-162.

31. Chorshanbiev B. B. Қуроллиқчилар қўшинларида сув таъминотининг аҳамияти //Eurasian Journal of Law, Finance and Applied Sciences. – 2024. – Т. 4. – №. 11. – С. 163-167.
32. Ахмедова С.Т., Охунов З.М. Особенности применения административных взысканий за управление автотранспортом в состоянии опьянения //Евразийский журнал технологий и инноваций. – 2024. – Т. 2. – №. Special Issue 6. – С. 48-54.

